

Ismailov Avazbek Axadjon o'g'li

Avazbekdomla93@gmail.com

+ 998 94 564 62 52

+ 998 77 287 58 58

O'SMIRLARDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHDA TANQIDIY FIKRLASH XUSUSIYATLARINI SHAKLLANISHI

Annotatsiya : A.P.Korochenskiy ta'kidlaganidek, "tanqid inkor etish, salbiy va uning o'tkinchi tabiatini ochishga tushmaydi. Tanqidning baholanishi nafaqat tanqidiy tekshiruvdan o'tmagan hodisalarni inkor etish orqali hukm qilish va rad etish qobiliyatini anglatadi, balki, undan ham ko'proq tanqidiy bilimlar jarayonida ochib berishga va ijobiyni tasdiqlashga qaratiladi.

Kalit so'zlar : tanqidiy fikr, tafakkur, ikkinchi signal, ko'nikma, qobiliyat, ijtimoiy fikr, ong.

Fikrlash to'g'ridan-to'g'ri, hissiy aks ettirish orqali hal qilib bo'lmaydigan savollarga javob beradi. Fikrlash tufayli, inson o'zini atrofidagi dunyoda to'g'ri yo'naltiradi, yangi, o'ziga xos muhitda ilgari olingan umumlashmalardan foydalanadi. Inson faoliyati qonunlarni bilish, ob'ektiv voqelikning o'zaro bog'liqligi tufayli oqilonadir.

Umumjahon munosabatlarining o'rnatilishi, bir jinsli hodisalar guruhining xususiyatlarini umumlashtirish, muayyan hodisaning mohiyatini ma'lum bir sinf hodisalarining xilma-xilligi sifatida tushunish - inson tafakkurining mohiyati.

Tafakkur voqelikning ideal in'ikosi bo'lib, uning namoyon bo'lishining moddiy shakliga ega. Insonning fikrlash mexanizmi yashirin, jim, ichki nutqdir. U yashirin, odam sezmaydigan so'zlarning artikulyatsiyasi, nutq organlarining mikro harakatlari bilan tavsiflanadi.

Ichki nutqning o'ziga xos xususiyati uning qisqaligi, ixchamligi, qisqartirilishidir. Ammo ruhiy qiyinchiliklar paydo bo'lganda, ichki nutq kengaytirilgan shaklga ega bo'lib, ko'pincha shivirlangan yoki baland ovozli nutqqa aylanadi. Bu sizga mavhum nutq materialini yaxshiroq tahlil qilish va mustahkamlash imkonini beradi: so'zlar, vazifa shartlari va boshqalar.

Tafakkur miyaning funksiyasi, uning analitik va sintetik faoliyatining natijasidir. Bu ikkinchi signal tizimining yetakchi roli bilan ikkala signalizatsiya tizimining ishlashi bilan ta'minlanadi. Miya yarim korteksida ruhiy muammolarni hal qilishda vaqtinchalik asabiy aloqalar tizimlarini o'zgartirish jarayoni sodir bo'ladi. Fiziologik jihatdan yangi fikrni topish nerv birikmalarini yangi kombinatsiyada yopish demakdir.

Atrofdagi voqelik haqidagi bilimimiz hislar va idroklardan boshlanadi va fikrlashga o'tadi. Fikrlashning vazifasi ob'ektlar orasidagi munosabatlarni ochib berish, aloqalarni aniqlash va ularni tasodifiy tasodiflardan ajratishdir. Fikrlash tushunchalar bilan ishlaydi va umumlashtirish va rejalashtirish funksiyalarini o'z zimmasiga oladi.

Tafakkur voqelikning umumlashgan va bilvosita aks etishi, predmet va hodisalarning mohiyatini, ular o'rtasida mavjud muntazam bog'lanishlarni bilishdagi aqliy faoliyat turidir.

Odamlar nutq, til orqali umumlashmalarni ifodalaydi. Og'zaki belgilash nafaqat bitta ob'ektga, balki o'xshash ob'ektlarning butun guruhiga ham tegishli. Umumlashtirish tasvirlarga ham xosdir (namoyishlar va hatto hislar). Ammo u erda har doim cheklangan ko'rinish mavjud. So'z cheksiz umumlashtirish imkonini beradi.

Fikrlash faqat insonga xos bo'lgan eng yuqori aqliy bilish jarayonidir.

Inson ikki darajadagi bilimga ega:

1. Sensual (sezish va sezish orqali)
2. Intellektual (fikrlashdan foydalanish).

Ikkala daraja ham bir-biriga bog'langan va ikkinchisi birinchisiz mavjud bo'lolmaydi.

Fikrlash boshqa kognitiv jarayonlar va nutq bilan bog'liq. Fikrlash va nutq bir, chunki nutq fikrlash vositasidir. Anatomik nuqtai nazardan tafakkur miyaning va birinchi navbatda miya yarim korteksining murakkab analitik va sintetik faoliyati mahsulidir.

Tafakkur, asosan, hayot tomonidan odamlar oldida doimiy ravishda qo'yiladigan muammolar, savollar, muammolarni hal qilish vazifasini bajaradi. Muammolarni hal qilish har doim odamga yangi, yangi bilim berishi kerak. Yechimlarni izlash ba'zan juda qiyin, shuning uchun aqliy faoliyat, qoida tariqasida, diqqat va sabr-toqatni talab qiladigan faol faoliyatdir.

Bugungi kunda tanqidiy fikrlashning ko'plab ta'riflari mavjud. Ular orasida ma'lum bir shartlilik bilan biz quyidagilarni ajratib ko'rsatishimiz mumkin:

1) ixcham, ammo o'ziga xoslikdan xoli:

Tanqidiy fikrlash - bu odamga o'ziga taklif qilingan nuqtai nazar yoki xatti-harakatlar to'g'risida to'g'ri xulosa chiqarishga imkon beradigan aqliy faoliyatning alohida turi.

2) nazariy jihatlariga e'tibor qaratgan holda falsafiy yo'nalishning ta'riflari:

Tanqidiy fikrlash - bu qabul qilingan faktlar, me'yorlar yoki qadriyatlarga mos kelmasligini aniqlash uchun bayonotlar yoki bayonotlar tizimini tekshirishga qaratilgan aqliy harakatlar ketma-ketligi.

Tanqidiy fikrlash o'z aqliy faoliyati, tushunchalar, mulohazalar, xulosalar, savollar bilan ishlash qobiliyati, analitik faoliyat qobiliyatini rivojlantirish, shuningdek, boshqa odamlarning o'xshash imkoniyatlarini baholash qobiliyatini aks ettiradi. Tanqidiy fikrlash odatda amaliy yo'nalishga ega. Shu sababli, uni fikrlash sub'ekting individual xususiyatlari doirasida va unga qarab ko'rib chiqiladigan amaliy mantiq shakli sifatida talqin qilish mumkin.

Tanqidiy fikrlash mexanizmi fikrlash va mulohaza yuritish jarayonini belgilovchi aqliy operatsiyalarni o'z ichiga oladi: maqsadni belgilash, muammoni aniqlash, farazlarni ilgari surish, dalillarni keltirish, ularni asoslash, oqibatlarini bashorat qilish, muqobil nuqtai nazarlarni qabul qilish yoki qabul qilmaslik. U murakkab va noaniq vaziyatlar va muammolarni sintez qilish, tahlil qilish va baholash uchun asosiy intellektual ko'nikmalarni (bilim va tushunish) qo'llash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Muammoni aniqlash, vaziyatni aniqlashtirish, argumentni tahlil qilish, masalani har tomonlama o'rganish, echimlar va axborot manbalarining ishonchliligini baholash mezonlarini ishlab chiqish, umumlashtirishdan qochish qobiliyati shular jumlasidandir.

Tanqidiy fikrlash - bu istalgan yakuniy natijaga erishish ehtimolini oshiradigan kognitiv usullar yoki strategiyalardan foydalanish. Ushbu ta'rif fikrlashni nazorat qilish, asoslilik va maqsadga muvofiqlik bilan tavsiflangan narsa, muammolarni hal qilish, xulosalarni shakllantirish, ehtimollik baholash va qaror qabul qilishda qo'llaniladigan fikrlash turi sifatida tavsiflanadi. Shu bilan birga, mutafakkir muayyan vaziyat va hal qilinayotgan muammoning turi uchun asosli va samarali bo'lgan ko'nikmalardan foydalanadi.

Tanqidiy fikrlash tabiatan refleksli bo'lib, muloqot, shaxsiyat psixologiyasi bilan bog'liq. U nafaqat kognitiv (kognitiv), balki motivatsion soha, o'z-o'zini anglash bilan ham bog'liq. Biz odamlarning fikrlari bilan emas, balki moddiy dunyo hodisalari bilan shug'ullanadigan bo'lsak, biz uchun oddiy fikrlash etarli.

Tanqidiy fikrlash ijtimoiy va mustaqil fikrlashdir. Axborot tanqidiy fikrlashning yakuniy nuqtasi emas, balki boshlang'ich nuqtasidir. Tanqidiy fikrlash savollar berish va hal qilinishi kerak bo'lgan muammolarni tushunishdan boshlanadi. Tanqidiy fikrlash ishonchli fikrlashga intiladi.

Tanqidiy fikrlash g'oyalar va ma'lumotlar bilan o'zaro ta'sir qilishning tabiiy usuli, tayanch nuqtasidir. Ko'nikma uni o'zlashtirish uchungina emas, balki tanqidiy baholash, tushunish va qo'llash uchun ham zarurdir. Talabalar yangi ma'lumotlarni olayotganda uni turli nuqtai nazardan ko'rib chiqishni, uning ahamiyati va to'g'riligi haqida xulosa chiqarishni o'rganishlari kerak. Mashg'ulotlarda talaba o'qituvchi tomonidan qo'yilgan o'qitish usullari va vositalaridan ko'ra, o'rganish uning shaxsiyati va qiziqishlari bilan ko'proq bog'liqligini bilishi kerak bo'lgan ma'lumotlarni jalb qilish kerak.

Tanqidiy fikrlashning turli xil ta'riflari bilan ularda fikrlashning baholash va aks ettirish xususiyatlarini aks ettiruvchi yaqin ma'noni ko'rish mumkin. Bu dogmalarni qabul qilmaydigan ochiq fikr bo'lib, uni o'rnatish orqali rivojlanadi yangi ma'lumotlar shaxsiy tajribaga. Bu ijodiy

fikrlashdan farq qiladi. Tanqidiy fikrlash ijodiy fikrlashni rivojlantirishning boshlang'ich nuqtasi bo'lib, ular sintezda, o'zaro bog'liq holda rivojlanadi.

Tanqidiy fikrlash insonga shaxsiy va professional hayotdagi ustuvorliklarini aniqlashga yordam beradi. Olimlar - o'qituvchilar tanqidiy fikrlashning quyidagi belgilarini ajratib ko'rsatishadi:

Samarali fikrlash (inson bilan sodir bo'lgan hamma narsadan ijobiy tajribani shakllantiradi);

Fikrlash mustaqil va mas'uliyatli (birinchi bosqichdagi ish individualdir, talaba o'z ta'lim natijasi uchun javobgarlikni o'z zimmasiga oladi);

Mantiqiy fikrlash (o'ylangan qarorlar ishonchli dalillar bilan tasdiqlanadi);

Individual fikrlash (axborot bilan ishlashning shaxsiy madaniyatini shakllantiradi);

Ijtimoiy fikrlash (ish juftlik va guruhlarda amalga oshiriladi, munozara shaklida o'zaro ta'sir o'tkaziladi).

Talaba o'zining tanqidiy fikrlash qobiliyatidan foydalanishi uchun unda bir qator fazilatlarni rivojlantirish muhim, ular orasida D.Xelpern quyidagilarni ta'kidlaydi:

Rejalashtirishga tayyor. Fikrlar ko'pincha tasodifan paydo bo'ladi. Ularga buyurtma berish, taqdimot ketma-ketligini qurish muhimdir. Fikrning tartiblilik ishonch belgisidir.

Moslashuvchanlik. Agar talaba boshqalarning g'oyalari qabul qilishga tayyor bo'lmasa, u hech qachon o'z g'oyalari va fikrlarining generatoriga aylana olmaydi. Moslashuvchanlik talaba turli xil ma'lumotlarga ega bo'lguncha hukm chiqarishni kutish imkonini beradi.

Qat'iylik. Ko'pincha, qiyin vazifaga duch kelganimizda, biz uni keyinga qoldiramiz. Ongning zo'riqishida qat'iyatlilikni rivojlantirish orqali talaba o'rganishda ancha yaxshi natijalarga erishishi aniq.

Xatolaringizni tuzatishga tayyorlik. Tanqidiy fikrlovchi o'zining noto'g'ri qarorlarini oqlamaydi, balki xulosa chiqaradi, o'rganishni davom ettirish uchun xatolikdan foydalanadi.

Ogohlik. Bu juda muhim sifat aqliy faoliyat jarayonida o'zini kuzatish, fikrlash jarayonini kuzatish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Murosa yechimlarini qidiring. Qabul qilingan qarorlar boshqa odamlar tomonidan qabul qilinishi muhim, aks holda ular bayonotlar darajasida qoladi. [29]

Tanqidiy fikrlash o'qituvchining savollariga javob berishdan emas, balki savol va muammolardan boshlanadi. Insonga tanqidiy fikrlash kerak, bu unga odamlar orasida yashashga, ijtimoiylashishga yordam beradi.

Tanqidiy fikrlash talabani o'qitishda tadqiqot usullaridan foydalanishi, savollar qo'yishi va ularga tizimli ravishda javob izlashini bildiradi.

Guruh vazifasining to'rtta muhim komponenti mavjud mustaqil ish talabalar:

Unda o'quvchilarning o'z qadriyatlariga e'tibor qaratgan holda tanlash holati mavjud;

Bu talabalarning rol pozitsiyalarini o'zgartirishni o'z ichiga oladi;

Guruh a'zolarining bir-biriga ishonchini o'rnatadi;

Bu talaba doimiy ravishda foydalanadigan texnikalar bilan amalga oshiriladi.

Guruh vazifasini bajarish, bir-biri bilan muloqot qilish, talabalar bilimlarni faol qurishda, muammoni hal qilish uchun zarur ma'lumotlarni olishda ishtirok etadilar. Maktab o'quvchilari yangi bosqichda aqlning rivojlanishini, tanqidiy fikrlash qobiliyatini tavsiflovchi yangi sifatga ega bo'ladilar. [17]

Zamonaviy hayot o'zining ustuvor yo'nalishlarini belgilaydi: shunchaki faktlarni bilish emas, balki ko'nikmalar emas, balki olingan narsadan foydalanish qobiliyati; axborot miqdori emas, balki uni qabul qilish va uni modellashtirish qobiliyati; iste'molchilik emas, balki yaratish va hamkorlik. Maktab ta'limi tizimiga tanqidiy fikrlash texnologiyasi bo'yicha ishlarni organik ravishda kiritish shaxsiy o'sishga imkon beradi, chunki bunday ish, birinchi navbatda, bolaga, uning individualligiga qaratilgan.

Tanqidiy fikrlash hech narsani oddiy deb hisoblamaydi. Undan foydalangan holda, odam savol beradi va tizimli ravishda tadqiqot usullari va axborot manbalari bilan ishlashning muayyan usullaridan foydalangan holda ularga javob izlaydi. Tanqidiy fikrlash savollardan boshlanadi va o'qituvchi tomonidan talabani barcha savollariga javoblar bilan emas, balki muammolar.

Tanqidiy fikrlash dunyo haqidagi muhim va ishonchli bilimlarga erishishda to'g'ri fikrlashni nazarda tutadi. Tanqidiy fikrlovchi muhim ma'lumotlarni to'plash, ularni samarali saralash, bu ma'lumotlardan mantiqiy xulosalar chiqarish va dunyo haqidagi muhim va ishonchli bilimlarga erishish orqali muayyan savollarga javob bera oladi. Eng umumiy ma'noda, tanqidiy fikrlash qobiliyatidir va odamlar tanqidiy fikrlash qobiliyati bilan tug'ilmaydi. Tanqidiy fikrlash - bu o'rgatish kerak bo'lgan qobiliyatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Кузьмина Н.В. Актуальные проблемы профессионально-педагогической подготовки учителя // Советская педагогика. – 1982. – № 3. –
 2. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82-88.
 3. Могилев А.В. Дидактические принципы в компьютерном обучении // Педагогическая информатика. – 1993. – № 2.
 4. Мунтян П. Влияние сети Интернет на развитие человека как психологическая проблема // Психология интернета. Электронный ресурс http://psynet.by.ru/texts/moon_p.htm
- Орлов А.А. Современный учитель: социальный престиж и профессиональный статус // Педагогика. – 1997. – № 7.
5. Azizhodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. O`quv qo`llanma. – Toshkent: TGPU, 2003. – 174 b. Акмеология: Учебник. – М.: РАГС, 2002.
 6. Акулова О.В. Компетентностный подход в информационном обществе: тенденции и проблемы // Известия. – 2003. – № 3.
 7. Акулова О.В. Концепция системных изменений школьного процесса обучения в условиях перехода к информационному обществу.: Автореф. дис. ... док. пед. наук. – СПб., 2004.